

DĖL APSAUGOS PRIEMONIŲ PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS BŪTINŲJŲ PRIEMONIŲ, SKIRTŲ APSISAUGOTI NUO TREČIŲJŲ ŠALIŲ NESAUGIŲ BRANDUOLINIŲ ELEKTRINIŲ KELIAMŲ GRĖSMIŲ, ĮSTATYMO 4 STRAIPSNIO 1 DALĮ

Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo (toliau – BPI)¹ 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos **apsaugos priemonės** aiškintinos vadovaujantis šiais principiniais teiginiais:

- 1) Draudimas elektros energijai iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, ***patekti į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką*** suprantamas, kaip draudimas prekiauti tokia elektros energija didmeninėje ir mažmeninėje rinkose bei naudoti tokią elektros energiją su elektros energijos realizavimu susijusiose paslaugų rinkose, įskaitant balansavimo, lankstumo ir papildomų paslaugų rinkas. Pabrėžtina, kad šis draudimas neriboja elektros energijos patekimo į Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą, jei tokia elektros energija yra skirta persiuntimui į kitų kaimyninių valstybių sistemas ir nėra realizuojama Lietuvos Respublikos elektros energijos rinkoje. Manytina, kad šio draudimo taip pat neišplečia ir BPI 4 straipsnio 3 dalyje numatyti reikalavimai dėl elektros energijos fizinių srautų ribojimo.
- 2) Draudimas į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką patekti ***elektros energijai iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės***, aiškintinas plečiamai, t. y. geografiniu/teritoriniu ir sisteminiams aspektams. Vertinant geografiniu/teritoriniu aspektu, į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką tiesiogiai iš Baltarusijos Respublikos elektros energetikos sistemos negali patekti jokia elektros energija, nepriklausomai nuo jos kilmės. Vertinant sisteminiu aspektu, Baltarusijos Respublikoje pagaminta elektros energija taip pat negali patekti į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką pasinaudojant kitų kaimyninių valstybių elektros energetikos sistemomis.
- 3) Pirmiau nurodyto draudimo gali būti nesilaikoma tik tais atvejais, kai elektros energijos importas iš trečiosios šalies, kurioje veikia nesaugi branduolinė elektrinė, ir jos realizavimas Lietuvos Respublikos elektros energijos rinkoje yra būtinas Lietuvos Respublikos ***elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti***. Sprendimą aktyvuoti tokią sistemos patikimumo poreikiu grindžiamą išimtį, disponuodamas įstatymų leidėjo suteiktais įgaliojimais, gali priimti elektros perdavimo sistemos operatorius.
- 4) Draudimas Lietuvos Respublikos energetikos sistemoje veikiančius ***akumuliacinius elektros galios pajėgumus naudoti trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių elektros akumuliavimo poreikiams tenkinti*** aiškintinas, kaip be išimčių ribojantis Kruonio hidroakumuliacinės elektrinės (toliau – KHAE) galimą panaudojimą Baltarusijos Respublikos Astravo branduolinėje elektrinėje pagamintos elektros energijos akumuliavimo poreikiams, įskaitant galios rezervavimą, tenkinti.

Detalesni principinių teiginių paaiškinimai:

1. BPI 4 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjas imperatyviai nustatė, kad *į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką negali patekti elektros energija iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, išskyrus energiją, būtiną Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti*, ir, kad *Lietuvos Respublikos energetikos sistemoje veikiančios akumuliaciniai elektros galios pajėgumai (t.y. KHAE) negali būti naudojami trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių elektros akumuliavimo poreikiams tenkinti*. Siekiant atskleisti šio teisinio imperatyvo turinį, būtina apibrėžti ir išaiškinti šiuos esminius elementus: (1) draudimo elektros energijai patekti į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką apimtį, (2) elektros energijos patekimo iš trečiosios šalies, kurioje veikia nesaugi branduolinė elektrinė, sampratą, (3) išimtį, susijusią su elektros energija, būtina Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti, ir (4) draudimą naudoti akumuliacinius elektros galios pajėgumus, veikiančius Lietuvos Respublikos energetikos sistemoje.
2. ***Pirma***, įstatymų leidėjas nustatė, kad elektros energija iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, negali patekti *į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką*. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo (toliau – EEĮ)² 2 straipsnio 15 dalis elektros energijos rinką apibrėžia kaip asmenų santykių visumą, kuri apima *didmeninę ir mažmeninę prekybą elektros energija ir sisteminių paslaugų teikimą*. EEĮ pakeitimo projektu,³ kuriuo į Lietuvos Respublikos nacionalinę teisę bus

¹ Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas Nr. XIII-306 ([galiojanti redakcija](#) nuo 2020-01-01).

² Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas Nr. VIII-1881 ([galiojanti redakcija](#) nuo 2021-02-01).

³ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo Nr. VIII-1881 pakeitimo įstatymas ([TAIS Reg. Nr. 20-11739\(2\)](#)).

visa apimtimi perkelta Direktyva (ES) 2019/944,⁴ elektros energijos rinkos apibrėžtį siūloma patikslinti ir išplėsti nurodant, kad elektros energijos rinka yra rinkos dalyvių santykių visuma, kuri apima *prekybą elektros energija, elektros energijos gamybą, paklausos telkimą, energijos kaupimą ir (ar) kitą veiklą elektros energetikos sektoriuje ir kuri yra susijusi su prekybos pasiūlymų teikimu viename ar daugiau elektros energijos rinkos segmentų, tarp jų ir balansavimo paslaugų rinkoje.*

3. Bet kuriuo atveju – tiek galiojančios redakcijos EEĮ, tiek ir Direktyvą (ES) 2019/944 perkeltantys EEĮ pakeitimai – akcentuoja *prekybinį* elektros energijos rinkos pobūdį, t. y. sąsają su prekybos pasiūlymų teikimu viename ar daugiau elektros energijos rinkos segmentų, susijusių su elektros energijos realizavimu prekės (galutinis elektros energijos vartojimas) arba paslaugų (pvz., balansavimo, lankstumo ir papildomos paslaugos) forma. Elektros energijos rinkos segmentais laikytina didmeninė ir mažmeninė rinkos bei su elektros energijos panaudojimu susijusių paslaugų rinkos. Kitaip tariant, elektros energijos pateikimas į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką reiškia jos realizavimą Lietuvos Respublikoje veikiančių elektros energijos rinkos dalyvių poreikiams užtikrinti. Prekybinį aptariamo draudimo aspektą patvirtina ir BPI 4 straipsnio 2 dalyje reglamentuotos sąlygos išduotų leidimų *importuoti* elektros energiją iš trečiosios šalies, kurioje veikia nesaugi branduolinė elektrinė, galiojimo panaikinimui.
4. Atsižvelgiant į tai, BPI 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas elektros energijai iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, patekti į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką reiškia draudimą prekiauti tokia elektros energija Lietuvos Respublikos elektros energijos didmeninėje rinkoje (t. y. elektros energijos biržoje ir dvišalių prekybinių sandorių pagrindu) ir mažmeninėje rinkoje (t. y. tiekti elektros energiją galutiniams vartotojams), o taip pat naudoti tokią elektros energiją paslaugoms elektros energijos rinkoje teikti, įskaitant balansavimo, lankstumo ir papildomas paslaugas.
5. Pabrėžtina, kad aptariamas patekimo į elektros energijos rinką draudimas jokia apimtimi nedraudžia elektros energijai iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, patekti į Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą, jei tokia elektros energija yra persiunčiama į kitų kaimyninių valstybių – ES valstybių narių ar trečiųjų šalių – elektros energetikos sistemas ir nėra realizuojama Lietuvos Respublikos elektros energijos rinkoje. Jei būtų siekiama riboti bet kokį tokios elektros energijos patekimą į Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą, nepriklausomai nuo jos paskirties persiuntimui į kitas sistemas ar vidiniam realizavimui, tuomet turėtų būti patikslinta aptariama BPI 4 straipsnio 1 dalies nuostata aprėpiant ne tiki draudžiamą elektros energijos patekimą į elektros energijos *rinką*, bet ir apskritai į elektros energetikos *sistemą*. Vis dėlto, būtina atkreipti dėmesį, kad toks išplėstinis draudimas, *inter alia*, tiesiogiai ribotų elektros energijos tranzitą (nebent būtų numatyta aiški išimtis tranzitui) ir, manytina, būtų nesuderinamas su 1994 m. gruodžio 17 d. Energetikos chartijos sutarties ir 1994 m. Pasaulio prekybos organizacijos Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT) reikalavimais.
6. Be BPI 4 straipsnio 1 dalyje nustatytų apsaugos priemonių, to paties straipsnio 3 dalis reikalauja taikyti su patikimu elektros energetikos sistemos veikimu suderintas technines priemones, leidžiančias *mažinti* elektros energijos patekimo į Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą iš trečiųjų šalių, kuriose yra nesaugių branduolinių elektrinių, apimtį, o Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą sinchronizavus su kontinentinės Europos elektros tinklais – apskritai eliminuoti galimybę tokiai elektros energijai *tiesiogiai patekti* į sistemą, išskyrus išimtinai techniniams poreikiams užtikrinti reikalingus srautus. Šis reikalavimas, praktikoje realizuojamas įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas priemones,⁵ neabejotinai nustato papildomus reikalavimus dėl elektros energijos fizinių srautų iš Baltarusijos Respublikos ribojimo, tačiau neišplečia pirmiau aptarto BPI 4 straipsnio 1 dalyje nustatyto draudimo dėl elektros energijos patekimo į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką. Kitaip tariant, Lietuvos Respublikos leidžiamų fizinių elektros energijos srautų iš Baltarusijos Respublikos apimtyje nėra draudžiama elektros energijai patekti į Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemą, jei tokia elektros energija bus persiųsta į kitų kaimyninių valstybių elektros energetikos sistemas ir nebus realizuojama Lietuvos Respublikos elektros energijos rinkoje.
7. **Antra**, elektros energijos patekimas iš trečiosios šalies, kurioje veikia nesaugi branduolinė elektrinė, turėtų būti aiškinamas plečiamai, t. y. tiek geografiniu/teritoriniu, tiek ir sisteminiu aspektais. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas nesaugia ir keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui,

⁴ 2019 m. birželio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos [direktyva](#) (ES) 2019/944 dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/27/ES.

⁵ Būtinųjų priemonių, skirtų apsisaugoti nuo nesaugios branduolinės elektrinės, kuri yra statoma Baltarusijos Respublikoje ir kuri kelia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, įgyvendinimo veiksmų planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugsėjo 13 d. [nutarimu Nr. 739](#).

aplinkai ir visuomenei yra pripažinęs Baltarusijos Respublikos Astravo branduolinę elektrinę,⁶ BPĮ 4 straipsnio 1 dalies įtvirtintų draudimų kontekste kalbama apie elektros energijos patekimą būtent iš Baltarusijos Respublikos.

8. Vertinant *geografiniu/teritoriniu* aspektu, BPĮ 4 straipsnio 1 dalis draudžia į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką (kaip paaiškinta pirmiau) patekti elektros energijai tiesiogiai iš Baltarusijos Respublikos, t. y. jungiamosiomis linijomis tarp Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos. Pabrėžtina, kad toks draudimas apima visą ir bet kokią elektros energiją, galinčią patekti iš Baltarusijos Respublikos, nepriklausomai nuo jos faktinės kilmės. Kitaip tariant, net ir kitose valstybėse pagaminta elektros energija, patekusi į Baltarusijos Respublikos elektros energetikos sistemą, negali būti importuojama į Lietuvos Respubliką ir realizuojama jos elektros energijos rinkoje.
9. Vertinant *sisteminiu* aspektu, BPĮ 4 straipsnio 1 dalis draudžia į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką (kaip paaiškinta pirmiau) patekti Baltarusijoje pagamintai elektros energijai pasinaudojant kitomis kaimyninėmis elektros energetikos sistemomis. Tai reiškia, kad Baltarusijoje pagaminta elektros energija negali būti importuojama į Lietuvos Respubliką per kitas kaimynes elektros energetikos sistemas ir realizuojama Lietuvos Respublikos elektros energijos rinkoje. Pastebėtina, kad šio draudimo užtikrinimui reikalinga efektyvi iš trečiųjų šalių importuojamos elektros energijos kilmės garantijų sistema, idealiu atveju taikoma su kaimyninėmis ES valstybėmis narėmis suderinti reguliavimo režimu.
10. **Trečia**, aukščiau aptartas draudimas į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką patekti elektros energijai iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, gali būti netaikomas, jei iš tokios trečiosios šalies importuojama elektros energija būtų būtina Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti. Kaip nustatyta EEĮ 23 straipsnio 1 dalyje, atitinkančioje Direktyvos 2019/944 40 straipsnio 1 dalies a ir d punktus, už elektros energetikos sistemos patikimumą atsako elektros perdavimo sistemos operatorius (toliau – PSO). Atsižvelgiant į tai, būtent paskirtasis Lietuvos Respublikos PSO – LITGRID AB – gali priimti sprendimą dėl elektros energijos iš kitų elektros energetikos sistemų poreikio, būtino elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti. Tokiu atveju, PSO nustatytiems elektros energijos kiekiams būtų daroma išimtis iš pirmiau aptarto draudimo į Lietuvos Respubliką importuoti elektros energiją iš Baltarusijos Respublikos ir ją realizuoti rinkoje. BPĮ 4 straipsnio 1 dalies ir EEĮ 23 straipsnio 1 dalies sisteminis aiškinimas leidžia teigti, jog tokia išimtis galėtų būti aktyvuota PSO operatyviais veiksmais ir nereikalauja formalių institucijų sprendimų. Be jokios abejonės, PSO piktnaudžiavimas tokia išimtimi sąlygotų bendrovės atsakomybę įstatymų nustatyta tvarka, visų pirma – pagal Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo⁷ 36 straipsnio 1 dalį.
11. **Ketvirta**, kitas BPĮ 4 straipsnio 1 dalyje įstatymų leidėjo įtvirtintas draudimas Lietuvos Respublikos energetikos sistemoje veikiančius akumuliacinius elektros galios pajėgumus – t. y. KHAE – naudoti trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių elektros akumuliacinio poreikiams tenkinti aiškintinas tiesiogiai, kaip be išimčių ribojantis KHAE galimą panaudojimą Baltarusijos Respublikos Astravo branduolinėje elektrinėje pagamintos elektros energijos akumuliacinio poreikiams, įskaitant galios rezervavimą, tenkinti. Pabrėžtina, kad šis draudimas neapima KHAE panaudojimo kitiems galimiems tarpsteminio techninio bendradarbiavimo poreikiams, kylantiems iš PSO bendradarbiavimo pagal 2001 m. vasario 7 d. BRELL Susitarimą, tenkinti. Dėl šios priežasties, be kita ko, nuo 2021 m. sausio 1 d. LITGRID AB pasitraukė iš BRELL Susitarimo pagrindu sudaryto Susitarimo dėl avarinio galios rezervu, kuris įpareigojo Lietuvos Respublikos PSO užtikrinti elektros rezervinius pajėgumus BRELL Susitarimo šalių poreikiams.
12. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šis draudimas naudoti elektros galios pajėgumus Baltarusijos Respublikos Astravo branduolinės elektrinės poreikiams apima tik KHAE, tačiau formaliai nėra taikomas Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemoje veikiančioms kitiems elektros energijos gamybos ir būsimiems kaupimo įrenginiams, kurie taip pat gali būti naudojami galios rezervui užtikrinti. Siekiant išvengti Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui žalingo šios BPĮ nuostatos interpretavimo, svarstyтина aptariamą draudimą išplėsti ir taikyti bet kokiems elektros įrenginiams.

* * *

⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl branduolinės elektrinės, statomos Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, pripažinimo nesaugia, keliančia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai Nr. XIII-451 ([galiojanti redakcija](#)).

⁷ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas Nr. IX-884 ([galiojanti redakcija](#) nuo 2021-01-01).